

УДК 343.352

А.В. Плотнікова,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових
дисциплін, кримінального права і процесу
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди
[https:// orcid.org 0000-0003-0652-7316](https://orcid.org/0000-0003-0652-7316)

ЗАМОВНИК ЗЛОЧИНУ В СИСТЕМІ СПІВУЧАСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем кримінально-правової кваліфікації дій замовника злочину в системі співучасті. Проаналізовано теоретичні підходи та судову практику, що свідчать про відсутність єдності у визначенні правового статусу замовника. У роботі розглянуто прогалини чинного законодавства, зокрема положень статті 27 Кримінального кодексу України, які не передбачають замовника як самостійного виду співучасника. Акцентовано увагу на невідповідності між фактичною роллю замовника як ініціатора злочину та формальними категоріями співучасті – організатора, підбурювача чи пособника. Автор аналізує практику кваліфікації злочинів, що вчиняються за схемою «замовник–виконавець», і підкреслює необхідність законодавчого уточнення статусу замовника задля забезпечення принципів справедливості, індивідуалізації відповідальності та ефективності правозастосування. Зроблено висновок про доцільність удосконалення кримінального законодавства шляхом закріплення замовника злочину як окремої фігури співучасті.

Ключові слова: співучасть, замовник злочину, організатор, підбурювач, пособник, виконавець, кваліфікація злочинів, форми співучасті, організована група, злочинна організація, суб'єкт кримінального правопорушення, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Інститут співучасті в кримінальному законодавстві України традиційно розглядається як один із ключових механізмів індивідуалізації кримінальної відповідальності. Його нормативна регламентація є загалом усталеною та відповідає основним засадам сучасного кримінального права. Водночас практика правозастосування засвідчує наявність ситуацій, коли класичні категорії співучасників (виконавець, організатор, підбурювач, пособник) не дають змоги повною мірою відобразити роль окремих осіб у вчиненні злочину.

Особливо виразно ці труднощі проявляються в умовах воєнного стану, коли зростає кількість злочинів, що вчиняються у складних формах співучасті та за участю осіб, які фактично виступають ініціаторами кримінально протиправної діяльності, однак не підпадають під існуючі категорії. Прикладом є замовники підроблених документів чи організатори протиправних схем, які у традиційній моделі часто кваліфікуються як пособники або підбурювачі, що не завжди відповідає їхній фактичній ролі.

У зв'язку з цим актуальним постає питання доктринального осмислення й законодавчого уточнення статусу замовника злочину в системі співучасті, що дозволить забезпечити більш точну кваліфікацію дій учасників злочинної діяльності та реалізацію принципів справедливості й індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Відсутність законодавчого визнання замовника як самостійного виду співучасника призводить до порушення принципу індивідуалізації покарання, оскільки особи, які є безпосередніми ініціаторами та організаторами злочинної діяльності, нерідко отримують кваліфікацію за найменш суспільно небезпечними формами співучасті. Це створює системну проблему неадекватності кримінально-правової оцінки реальній ролі особи у вчиненні злочину та підриває ефективність кримінально-правового впливу.

Аналіз останніх досліджень. Інститут співучасті у вітчизняному кримінальному праві був предметом уваги багатьох учених – зокрема М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, Н.О. Гуторової, М.Й. Коржанського, Н.Ф. Кузнецової, О.О. Кваши та інших. У їхніх працях досліджуються загальні засади співучасті, проблеми організованої злочинності, причинного зв'язку та індивідуалізації відповідальності.

Разом з тим у науковій літературі бракує спеціальних комплексних досліджень, присвячених статусу замовника злочину, що підтверджує актуальність подальшої наукової розробки цієї проблематики.

Метою цього дослідження є комплексний аналіз правового статусу замовника злочину в системі інституту співучасті, виявлення проблем його кваліфікації в чинному кримінальному законодавстві та практиці правозастосування, а також вироблення пропозицій щодо вдосконалення нормативної регламентації.

Виклад основного матеріалу. Введення воєнного стану в Україні актуалізувало численні проблеми кримінально-правового характеру, серед яких особливе місце займають питання правильної кваліфікації дій співучасників злочинів.

Однією з найбільш поширених форм злочинної діяльності стало масове замовлення підроблених документів для незаконного перетину державного

кордону чоловіками призовного віку. Як практикуючий адвокат, автор неодноразово стикався з неоднозначною кваліфікацією дій таких осіб, що призводить до порушення принципів справедливості та індивідуалізації покарання.

Ключовою причиною цієї проблеми є недосконалість інституту співучасті, закріпленого у статті 27 КК України, який не містить такої фігури як «замовник злочину». Чинне законодавство передбачає лише чотири види співучасників: виконавець, організатор, підбурювач та пособник. Однак дії замовника, який за грошову винагороду доручає іншій особі вчинення злочину, не завжди вписуються у рамки цих категорій.

Думається, що проблема «замовника» – ширша, ніж лише підроблення документів або вбивство на замовлення. Причина її у «розриві» між фактичною роллю ініціатора (дача завдання + винагорода) і формальними категоріями ст. 27 КК України; суди компенсують цей розрив, застосовуючи найближчі інструменти (організатор, підбурювач, пособник), що породжує нестабільність судової практики.

Згідно з ч. 1 ст. 27 КК України, співучасниками кримінального правопорушення, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник. Ця класифікація є вичерпною та не підлягає розширювальному тлумаченню.

Виконавець (співвиконавець) – особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами кримінального правопорушення безпосередньо чи шляхом використання інших осіб вчинила кримінальне правопорушення (ч. 2 ст. 27 КК України).

Організатор – особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення або керувала його підготовкою чи вчиненням, а також особа, яка забезпечувала фінансування чи організувала приховування кримінально протиправної діяльності (ч. 3 ст. 27 КК України).

Підбурювач – особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 27 КК України).

Пособник – особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками (ч. 5 ст. 27 КК України).

Аналіз судової практики свідчить, що фігура замовника не вписується чітко в жодну з перелічених категорій співучасників:

1. Замовник не є виконавцем, оскільки не виконує об'єктивну сторону злочину безпосередньо.

2. Кваліфікація як організатора викликає сумніви, адже замовник часто обмежується лише дачею доручення та сплатою винагороди, не здійснюючи організаційних дій щодо підготовки або керування злочинном.

3. Підбурювання передбачає схиляння особи, яка раніше не мала наміру вчинити злочин. У випадках "професійних" виконавців (наприклад, виготовлювачів документів "на потік") умисел уже сформований.

4. Пособництво означає сприяння вчиненню злочину, тоді як замовник є його першопричиною та ініціатором.

У справах про умисні вбивства на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України) судова практика є відносно усталеною. Відповідно до пункту 15 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» № 2 від 07.02.2003 р., замовник умисного вбивства залежно від конкретних обставин справи визнається або підбурювачем, або організатором злочину [1].

Відповідно до вказаної Постанови, замовлення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити життя потерпілого, а замовник – вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру.

На відміну від рекомендованої Пленумом ВСУ позиції щодо вбивств, у справах про підроблення документів судова практика є суперечливою.

Показовим є вирок Кагарлицького районного суду Київської області, яким дії особи, що замовила виготовлення підробленого посвідчення водія, передала свої персональні дані та здійснила оплату за його виготовлення, були кваліфіковані як пособництво у підробленні офіційного документа (ч. 5 ст. 27, ч. 1 ст. 358 КК України) та використання завідомо підробленого документа (ч. 4 ст. 358 КК України).

Така правова оцінка свідчить, що навіть за наявності ініціативної ролі особи у створенні злочинного результату судова практика змушена відносити її до категорії пособників, оскільки чинна редакція ст. 27 КК України не передбачає фігури замовника злочину як окремого виду співучасника [2]. Така ж правова оцінка вчиненого міститься і у вирокі Ленінського районного суду м. Миколаєва від 28.06.2024 р. справа № 489/4783/24 [3].

В цьому контексті цікавить викликає також вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 12.09.2025 р. (справа № 760/16536/25), в якому суд визнав організовану групу винною у виготовленні та збуті підроблених офіційних документів – посвідчень водія, військово-облікових документів і посвідок на постійне проживання.

Організатор групи координував злочинну діяльність, однак окрему роль у цьому механізмі відігравали замовники, які через месенджери зверталися до виконавців із проханням виготовити фальшиві документи для себе або третіх осіб, надавали персональні дані та здійснювали оплату [4]. Показовим прикладом фактичного визнання схеми «замовник-виконавець» є вирок

Ужгородського міськрайонного суду від 25 жовтня 2024 року у справі № 308/16318/24 [5].

У цьому провадженні правоохоронні органи використали «особу, залучену до конфіденційного співробітництва» (ОСОБА_6), яка імітувала роль типового замовника підроблених документів. Суд зафіксував класичну схему взаємодії: «отримав від ОСОБА_6 замовлення на виготовлення підробленого посвідчення водія... за грошову винагороду в сумі 100 доларів США»; «отримав від ОСОБА_6 замовлення на виготовлення підробленого посвідчення водія з голографічними захисними елементами... за грошову винагороду в сумі 150 доларів США».

По-перше, сам факт використання «штучного замовника» в оперативній діяльності підтверджує, що правоохоронні органи визнають типовість і поширеність такої схеми в реальній злочинній практиці.

По-друге, суд тричі використав термін «замовлення» у фабулі справи, що свідчить про усвідомлення судовою системою специфічної ролі замовника у механізмі вчинення злочину.

Даний приклад демонструє парадокс: правоохоронна система фактично використовує схему «замовник-виконавець» для викриття злочинів, але законодавчо не визнає замовника як окремого учасника злочинної діяльності. Це підтверджує доцільність переосмислення статусу замовника злочину як самостійного виду співучасника.

У науковій літературі висловлюються різні думки щодо місця замовника в системі співучасті. Так, Я.І. Соловій стверджує, що поза сферою нормативного визначення залишилась поведінка замовника злочину і тому пропонує її визначити як діяльність особливого виду співучасті [6, с. 276]. М.П. Короленко вважає за доцільне доповнити ст. 27 КК іншими видами співучасників, зокрема замовником, якого визначає як особу, яка замовила вбивство іншої особи і зробила для цього все, що від неї залежало, щоб замовлення, яке виходило від неї, було виконано [7, с. 187].

Разом з тим, А.А. Вознюк зазначає, що доповнення КК України положеннями відносно керівника, ініціатора, лідера, замовника, посередника та функціонера є необґрунтованим і недоцільним, оскільки дії таких співучасників охоплюються функціями загальновизнаних співучасників – організатора, виконавця, підбурювача та пособника. Крім того, додаткове введення інших ролей обумовлює переобтяження КК України зайвими положеннями та породжує конкуренцію й інші проблемні питання у кваліфікації злочинів, учинених у співучасті [8, с. 81].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження засвідчує, що чинний підхід до

кваліфікації дій замовника злочину залишається теоретично й практично невизначеним.

Судова практика демонструє істотні розбіжності у правовій оцінці таких дій: замовників нерідко відносять до організаторів, підбурювачів або пособників, що не завжди відповідає їхній реальній ролі у злочинній діяльності та призводить до неоднаковості у призначенні покарання. У фабулах багатьох вироків суди вимушені користуватися поняттям «замовлення», однак відсутність законодавчого визначення цієї фігури створює підґрунтя для помилок у правовій оцінці.

Серед різних наукових підходів – розширення тлумачення категорії підбурювача, виокремлення замовника як самостійного співучасника або віднесення таких осіб до явища причетності – жоден не забезпечує повного вирішення проблеми, а чинне законодавче регулювання інституту співучасті залишається суперечливим.

Тенденції сучасної злочинності та практика діяльності правоохоронних органів свідчать про необхідність перегляду чинного підходу до визначення ролі замовника у співучасті. Ймовірно, оптимальним напрямом удосконалення є законодавче закріплення ролі замовника як окремої фігури у КК України, проте остаточне рішення потребує подальшого міждисциплінарного аналізу, врахування світового досвіду й прогнозу практичних наслідків такої зміни. Отже, ситуація вже зараз вимагає переосмислення і подальших фахових дискусій для формування сучасного ефективного механізму кваліфікації ролі замовника злочину.

Література

1. Постанова Пленуму ВСУ Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи № 2 від 07.02.2003. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>; 2. Вирок Кагарлицького районного суду Київської області від 30.04.2025 р. Справа №368/315/25. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123977627>; 3. Вирок Ленінського районного суду м. Миколаєва від 28.06.2024 р. справа № 489/4783/24. URL: Єдиний державний реєстр судових рішень; 4. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 12.09.2025 р. Справа № 760/16536/25. URL.: Єдиний державний реєстр судових рішень; 5. Вирок Ужгородського міськрайонного суду від 25.10.2024 р. Справа № 308/16318/24. URL.: Єдиний державний реєстр судових рішень; 6. Соловій Я. І. Межі кримінальної відповідальності : монографія / Я. І. Соловій. Івано-Франківськ : ЗАТ “Надвірнянська друкарня”, 2009. 297 с.; 7. Короленко М.П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / К., 2002. 189 с.; 8. Вознюк А.А. Додаткові види співучасників у теорії українського кримінального права. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). № 2 (33)'2014. С. 78–81.

THE CLIENT OF A CRIME IN THE SYSTEM OF COMPLICITY: THEORETICAL AND APPLIED PROBLEMS OF CRIMINAL LAW QUALIFICATION

A. Plotnikova

Abstract. The article is devoted to the study of criminal law qualification issues concerning the actions of a crime client within the system of complicity. The purpose of this study is a comprehensive analysis of the legal status of the person who ordered a crime in the system of the institution of complicity, identifying problems with his qualification under current criminal legislation and law enforcement practice, and developing proposals for improving regulatory regulation. It is noted that the institution of complicity in the criminal legislation of Ukraine is traditionally considered one of the key mechanisms for individualizing criminal liability. Its normative regulation is generally well-established and corresponds to the basic principles of modern criminal law. At the same time, law enforcement practice shows that there are situations in which the classic categories of accomplices (perpetrator, organizer, instigator, accomplice) do not fully reflect the role of individual persons in the commission of a crime. Theoretical approaches and judicial practice demonstrating the lack of unity in defining the client's legal status are analyzed. The paper examines gaps in current legislation, particularly Article 27 of the Criminal Code of Ukraine, which does not recognize the client as an independent type of accomplice. Attention is focused on the inconsistency between the actual client's role as a crime initiator and the formal categories of complicity – organizer, instigator, or accomplice. The author analyzes the practice of qualifying crimes committed under the “client-executor” model and emphasizes the need for legislative clarification of the client's status to ensure the principles of justice, individualization of responsibility, and the effectiveness of law enforcement. The conclusion highlights the expediency of improving criminal legislation by establishing the crime client as a separate figure within the institution of complicity.

Keywords: complicity, criminal ordering party, organizer, instigator, accomplice, perpetrator, crime qualification, forms of complicity, organized group, criminal organization, subject of criminal offense, criminal liability.